

Koulun kaikkien oppiaineiden keskeisten, yksinkertaisten tekstilajien kartta genreperheittäin.

TEKSTILAJIPERHEEN PÄÄTAVOITE	TEKSTILAJI	TAVOITE	TYYPILLISET VAIHEET
TARJOAA ELÄMYKSELLISIÄ KERTOMUKSIA	1. suljettu kertomus	kerrotaan elämyksellinen tarina, jossa ratkotaan tapahtumaketjun mutkistava käänne	ALKUASETELMA – KÄÄNTEESEEN JOHTAVA TAPAHTUMAKETJU – LOPPURATKAISU – (OPETUS TAI MORAALI)
	2. avoin kertomus	kerrotaan elämyksellisistä tapahtumasta tai tapahtumaketjusta tavoitteena tunteiden jakaminen	ALKUASETELMA – MERKILLE PANTAVA TAI ERIKOINEN TAPAHTUMA(KETJU) – REAKTIO
	3. tulkittu kertomus	kerrotaan elämyksellisestä tapahtumasta tai tapahtumaketjusta tavoitteena ihmisen tai ihmisen käyttäytyminen moraalinen arvio	ALKUASETELMA – TAPAHTUMA(KETJU) – (MORAALINEN) TULKINTA/
	4. omakohtainen kertomus	jaetaan omakohtaisia kokemuksia	ALKUASETELMA – KRONOLOGINEN TAPAHTUMAKETJU
VÄLITTÄÄ TIETOA	5. (oma)elämäkertallinen kirjoitus	kerrotaan oman/toisen elämän keskeisistä tapahtumista (vrt. 4)	ALKUASETELMA – ELÄMÄN VAIHEET KRONOLOGISSESSA JÄRJESTYKSESSÄ SYNTYMÄSTÄ NYKYPÄIVÄÄN/KUOLEMAAN (vrt. 4)
	6. historian kirjoitus, historiikki	kerrotaan historiallisia (kieliyhteisön kannalta tärkeinä pidettyjä, menneiden aikojen) tapahtumia	TAUSTA – HISTORIAN VAIHEET KRONOLOGISSESSA JÄRJESTYKSESSÄ
	7. historian selvitys	selitetään historiallisia (kieliyhteisön kannalta tärkeinä pidettyjä, menneiden aikojen) tapahtumia (vrt. 6)	TAUSTA – HISTORIAN VAIHEIDEN SYYT JA SEURAUKSET
	8. uutinen	kerrotaan tärkeäksi arvioidusta ajankohtaisesta tapahtumasta	UUTISOITAVA ASIA – TARKENTAMINEN TAI ERI NÄKÖKULMAT UUTISEEN (tärkeysjärjestyksessä)
	9. (fyysisen tai sosiaalisen maailman) ilmiön kuvaus	kuvataan ilmiö (esim. vesinokkaeläin, ihmisen fysiologia, organisaation rakenne)	Kuvaus voi olla deskriptiivinen (ILMIÖ – SEN KUVAUS ERI NÄKÖKULMISTA), luokitteleva (ILMIÖN KOKONAISUUS – LUOKITTELU ERI ALALAJIIN TAI -KÄSITTEISIIN), koostumuksellinen tai hierarkkinen (ILMIÖN KOKONAISUUS – OSAT)
	10. (fyysisen tai sosiaalisen maailman) ilmiön selitys	selitetään ilmiö (esim. veden kiertokulku, ilmaston lämpeneminen, puiden hakkuiden seuraukset)	Selitys voi olla sekventiaalinen tai syklinen (ILMIÖ – SYY–SEURAUUS-KETJU TAI -SYKLI), konditionaalinen (ILMIÖ – VAIHTOEHTOISET EHDOT – SEURAUUS [jos tietty ehto täyttyy]), faktorinen (TULOS – MONESTA SYYSTÄ KOOSTUVA SELITYS), konsekutiivinen (SYY – MONET SEURAUKSET)
	11. säännöt, määräykset	kerrotaan, mitä saa ja ei saa tehdä	SÄÄNNÖT PERÄKKÄIN (TÄRKEYS- JA/TAI HIERARKKISESSA JÄRJESTYKSESSÄ)
	12. ohjeet	kerrotaan, miten jotain tehdään (esim. koe tai algoritmi) tai miten suoritetaan menettely tms.	TAVOITE, AINEISTO, ASKELEET
	13. menettelyn selostus	selostetaan, miten jotain (esim. laboratoriotyö tai muu tutkimus) on tehty	TAVOITE, KÄYTETTY METODI, TULOKSET
	3. ARVIOI JA OTTAA KANTAA	14. arvio	arvioidaan kirjaa, elokuvaa, teatteri-, tanssi- tai lauluesitystä tms.
15. tekstitulkinta		tulkitaan tekstin sanomaa	TEKSTIN SYNOPSIS – EVALUOINTI – YHTEENVETO
16. kriittinen kommentti		kyseenalaistetaan tekstin sanoma	TEKSTIN DEKONSTRUKTIO (eli kätkeytyjen merkitysten osoittaminen) – EVALUOINTI – VAIHTOEHTOJEN ESITTÄMINEN
17. (perusteltu) kannanotto		otetaan kantaa johonkin	ASIA/TEESI – ARGUMENTIT – JOHTOPÄÄTÖS
18. (asian) pohdiskelu		pohditaan asiaa ainakin kahdesta eri näkökulmista	ASIA – ERI NÄKÖKULMAT/PUOLET – RATKAISU/JOHTOPÄÄTÖS

PARITYÖ: kertomuksen vaiheet on merkitty tekstiin. Minkälaisia diassa esitettyjä vaiheita tekstistä löytyy? Merkitse ne tekstiin.

(SULJETTU) KERTOMUS

ALKUASETELMA (ORIENTAATIO):

Isäkettu kapusi ylös pimeää käytävää kolonsa suulle asti. Se ujutti soman suipon naamansa ulos illan pimeyteen ja nuuski ilmaa. Se siirtyi pari kolme senttiä eteenpäin ja pysähtyi. Se nuuski uudelleen. Se oli aina erityisen varovainen tullessaan esiin kolostaan. Se hivuttautui vielä vähäsen eteenpäin. Sen ruumiin etuosa oli jo ulkoilmassa. Sen musta kuono nytkähteli puolelta toiselle kun se nuuski nuuskimistaan vainutakseen mahdollisen vaaran. Se ei havainnut mitään, ja se juuri lähteä juosta hölkyttämään metsään, kun se kuuli tai luuli kuulevansa vähäisen äänen, vaimean kahahduksen, ikään kuin joku olisi siirtänyt jalkansa hyvin varovaisesti kuivien lehtien kasassa. Isäkettu painautui matalaksi maata vasten ja makasi aivan hiljaa, korvat hörössä. Se odotti pitkän aikaa, mutta ei kuullut mitään muuta. ”Se oli varmaan metsähiiri tai jokin muu pikkueläin”, se tuumi itseksensä. Se ryömi vähän kauemmaksi kolostaan... sitten vielä vähän kauemmaksi. Nyt se oli jo melkein kokonaan ulkona. Se loi vielä viimeisen varovaisen silmäyksen ympärilleen. Metsä oli synkän pimeä ja aivan äänetön. Jossakin taivaankannella hohti kuu.

KÄÄNTEESEEN JOHTAVA TAPAHTUMAKETJU (KOMPLIKAATIO):

Juuri silloin sen terävät yösilmit erottivat miten jotain kirkasta välähti puun takana melko lähellä. Se oli kuunvalon vähäinen hopeinen pilkahdus jollakin kiiltävällä pinnalla. Isäkettu jäi makaamaan paikoilleen sitä tarkkaillen. Mitä ihmettä se saattoi olla? Nyt se liikkui. Se kohosi ko-hoamistaan... *Voi taivas! Se oli haulikon piippu!* Nopeasti kuin salama isäkettu puikahti takaisin koloonsa, ja samassa hetkessä kuulosti siltä kuin koko metsä räjähtäisi sen ympärillä. *Pang-pang! Pang-pang! Pang-pang!*

LOPPURATKAISU (RESOLUUTIO):

Kolmesta haulikosta kohosi savua pimeään iltailmaan. Pösö, Pärskä ja Papu tulivat esiin puiden takaa ja lähestyivät koloa. *”Saimmeko sen hengiltä?”* Kysyi Papu. Yksi heistä valaisi taskulampulla koloa, ja siinä maassa lampun valokeilassa, aivan kolon reunalla, lojui surkea, repaleinen, veren tahraama... ketun häntä. Papu otti sen käteensä. *”Saimme hännän mutta kettu pääsi pakoon”*, hän sanoi ja heitti hännän jäännökset.

– Roald Dahl, *Kekseliäs Kettu* 3. luku.

HISTORIA

Diktaattorit nousevat valtaan

Ensimmäisen maailmansodan jälkeen Euroopassa oli rauhatonta. Monessa maassa kävi niin, että vaaleilla valitut kansanedustajat eivät kyenneet ratkaisemaan yhteiskunnallisia ongelmia, kuten työttömyyttä. Epätoivoisessa tilanteessa ihmiset olivat valmiita luovuttamaan vallan yksittäisille henkilöille. Tämän johdosta useissa maissa siirryttiin diktatuuriin eli yhden henkilön yksinvaltaan. Tunnetuimmat diktaattorit olivat Italian Benito Mussolini, Saksan Adolf Hitler ja Neuvostoliiton Josif Stalin.

Lähde: Rinta-Aho–Niemi–Siltala–Keinänen–Lehtone: *Historian tuulet* 8. Otava 2008.

MATEMATIIKKA

Funktio

Kaksi suuretta voivat riippua toisistaan siten, että toisen arvo voidaan päätellä tai laskea, kun toisen arvo tunnetaan. Tällaista suureiden välistä riippuvuussuhdetta kutsutaan **funktioksi**. Esimerkiksi tuotteesta maksettava hinta riippuu ostettavasta määrästä eli hinta on määrän funktio.

Funktion määrittävä lauseke $f(x)$ sisältää muuttujan x , joka voi saada eri arvoja. Merkintä $f(x)$ tarkoittaa, että funktion arvo riippuu muuttujan x arvosta.

$$f(x) = x + 3$$

↑ ↙
muuttuja funktion määrittävä lauseke

Lähde: Heinonen–Luoma–Mannila–Tikka: *Pii* 9. Otava 2009.

BIOLOGIA

Kuovi on maamme suurin kahlaaja

Kuovi eli *isokuovi* on Etelä- ja Keski-Suomen rantaniittyjen, peltoaukeiden ja avosoiden komeimpia ja helpoimmin havaittavia lintuja. Ruokaa hakeva kuovi astelee rantaniityllä verkkaisesti, arvokkaan oloisena. Pitkällä, viikatemaisella kaarevalla ja herkkätuntoisella nokallaan se nokkii pehmeästä maasta itselleen syötävää.

Kuovi on helppo havaita, sillä koko pesimäkauden ajan se lentelee näkyvästi reviiirsä tuntumassa ja huutelee äänekkäästi. Keväisen soidinlennon aikaan koiras nousee ilmaan räpyttävin siivenlyönnein, liittää sitten alaspäin ja huutaa samalla haikeasti valittaen *kuui-kuui-kuui*. Maahan ehtimättä se kohoaa uudelleen siivilleen ja laskeutuu jälleen. Lopulta koiraan ääntely yltää kimakaksi huutosarjaksi ja soidinlento päättyy pitkään pehmeään liverrykseen.

Lähde: Leinonen–Nyberg–Veistola–Kuisma: *Koulun biologia. Sisävedet*. Otava 2008.